

خوشتر آن دنیا که برداشش که اندوخت یکجایک را عمل بر مقصد کرد فیض کاشانی

دکتر غلامرضا خاکی
ناشر: فوزان (۱۴۰۱)

و گواهینامه‌های خود، راه و رسم خویش را عملگرایی دانسته و خود را عملگرا می‌نامند. این گروه هرگونه تأمل فکری و سنجشگری برای فهم بنیادین ایده‌ها و پیامدسنجی توصیه‌های تکنیکی را تئوری‌زدگی و شعاردهی تلقی می‌کنند. این گروه عملگرایی خودساخته را شیوه‌ای تردیدناپذیر و امری مقدس جلوه می‌دهند. این عملگرانمایان، واژه تئوری را چونان ننگ دانسته و تئوری‌پردازی را گناهی نابخشودنی جلوه می‌دهند که باید از آن گریخت. آنان با شناسندگی از موضع بیست سازمانی خود وارد بحث‌های کارشناسی می‌شوند و مواضع تحلیلی و نظری صاحب‌نظران را با کلمات شعاری تخریب نموده و به سرعت باطل دانسته و از «میدان توجه و تأمل» دیگران بیرون می‌کنند. این جماعت موفقیت به هر قیمت، به سکوت کشانیدن دیگران، کشتش و واکنش هنجاری و موج سواری بدون توجه به پیامدهای ناگوار آن را عملگرایی تردیدناپذیری می‌دانند که تنها گروهی چون آنان قادر به انجام آنند...

چون شیخ اجل سعیدی گفت: «کار به عمل برآید به سخندانی نیست» یعنی آنکه سخن نزد ایرانیان بی‌ارزش است، بلکه شیخ بر این نکته هشدار داده‌اند که هرچند نظر «منبای عمل» است اما نباید در جاذبه‌های سخن ماند و واقعیت‌های عینی را رها کرد. به قول شمس تبریزی: «این کوشش بخت همان است که تو می‌خواهی که به علم معلوم کنی، این [طریق] را، رفتن می‌باید و کوشیدن» بزرگان ما بر این معنا تأکید فرموده‌اند که بدانیم این افکار ما در قالب کردارهاست که خوبی، زیبایی و درستی (سعادت) را در جهان فراتر از زبان جاری می‌گردانند و تحقق می‌بخشند... [نگاه‌کنید به نوشتار (۱) کتاب]

متأسفانه در سال‌های اخیر بسیار دیده می‌شود انواعی از مدیران و سخنوران ساده‌اندیش و بی‌حوصله نیز که به دلایل گوناگون شخصی و بازاری خردگریز و سلطه‌جو هستند به میدان به کارگیری اصطلاح «عملگرایی» آمده‌اند. آنان ضمن نازیدن به مدرک‌های دانشگاهی

مقدمه

کهگاهی در فضای اجتماعی- سازمانی تجاری و غیرتجاری خصوصی و دولتی ایران، اصطلاح‌ها و مفهوم‌هایی مرسوم و فراگیر و نابو می‌شوند. اوضاع فرهنگی به گونه‌ای می‌گردد که هر کس به دیگری می‌رسد این واژگان را به عنوان ارزش، نشانه افتخار و فخر فروشی به کار می‌گیرد. عده‌ای نیز به‌ارای از اصطلاحات مانند کاربرد، تجربی، میدانی و عملگرایی را چماق کرده و با آن حریفان خود را می‌کوبند. به‌ارای از این اصطلاحات کارکردهای مغلفه‌های دارند و نظام شناختی و تصمیم‌گیری را مختل می‌سازند.

نظرو عمل دو قلمرو متضاد؟

یکی از این مغلفه‌های رایج در حوزه عمومی و سازمانی ایران و جهان، متضاد و متعارض نشان دادن نظر با عمل است. فرهنگ پارسی آکنده از پاسداشت جایگاه «سخن» و «عمل» و نسبت این دو مفهوم با یکدیگر است. نباید پنداشت اگر کسی

عملگرایی

به شرط عقلانیت اخلاقی

این گروه با این شیوه، به آشفنگی در نظام خردورزی سازمانی دامن می‌زنند. بر سر وجود چنین نگاهی اوضاع بسیاری از سازمان‌ها به آنجا رسیده است که اگر کسی اهل علم بوده و بر آموزش و پژوهش و مشاوره در حوزه مدیریت تاکید کند فرد به درد نخوری تلقی می‌کنند، در چنین اوضاعی خردورزان باید هوشیار باشند که به صفت سرم‌آور تئوری‌پرداز (۱) نام آورشان نکنند و آنان را بی‌خاصیت جلوه ندهند. شگفت آن است که اغلب بازی‌گردانان این ترفندهای کلامی، کسانی هستند که سابقه ضعیف تحصیلاتی‌شان نشان می‌دهد که به هر دری زده‌اند تا مدرکی بگیرند و در هر جایی که شده بتوانند درسی بدهند و به کمالات خود (۲) لقب استادی نیز اضافه کنند. یارهای نیز به ویژه در بخش دولتی از این سطح فراتر رفته و چند دیپلم‌اج (مترجم) اجباری از میان کارمندان زبان‌دان با سربازان تحت امر را به ترجمه کتابی به نام خودشان وا می‌دارند. برخی هم از گزارشات سازمانی - که با پول بیت‌المال

تهیه شده‌اند - کتابی قالب می‌زنند تا به قول قدما نامشان در حافظه تاریخ به زیور طبع آراسته گردد.

اهداف کتاب

غلامرضا خاکی کوشیده است در این کتاب به این موضوع بپردازد و یکی از شایع‌ترین آنها یعنی عملگرایی را بکاود و تعریف کند. نگارنده می‌گوید که کتاب عملگرایی را در قالب رساله‌های فکری (Dissertation) نگاشته است تا ناظر بر این معنا باشد که این کتاب رویکردی نظریه‌پردازانه داشته و نیم‌نگاهی به شرایط فعلی در ایران نیز دارد. نگارنده، در پیش‌نگاشت کتاب، هدف‌های خود را در نگارش کتاب به شرح زیر بیان می‌دارد:

- تحلیل انتقادی چند و چون برداشت‌های مدیران ایرانی از عملگرایی.
- تعریف عملگرایی راستین.
- تدوین شرط‌های خردورزی و اخلاق‌مداری با رویکرد سازمانی.
- تشریح ویژگی‌های انواع عملگرایی و عملگراییان.

ساختار کتاب

کتاب در سه بخش زیر تنظیم شده است: بخش (الف) نگارنده در فصل‌های مقدمات موضوع را بحث کرده است.

● در فرگدهای پنجگانه بخش (ب)، به ایده اصلی عملگرایی پرداخته و مولفه‌ها و ویژگی‌های انواع عملگراییان ... را شرح داده است.

● در بخش (ج) هم نوشتارهای پشتیبان و روشنگر (بیوست‌ها) آورده شده‌اند که به فهم مطالب بخش‌های (الف) و (ب) کمک می‌کنند. این نوشتارها عبارتند از: بیان سیر تاریخی پراگماتیسم، عمل در فرهنگ ایرانی و نظریه "قیی‌امدن" ایرانیان در کنش و واکنش نسبت به پدیده‌هاست. در دنباله بخشی از پیام مندرج در کتاب آورده می‌شود.

عملگرایی پراگماتیست یا اکتیویست؟

بسیاری در ایران گمان برده‌اند عملگرایی در قلمروهای اجرایی؛ همان پراگماتیسم (Pragmatism) فلسفی است. بسیاری از کارگزاران و مدیران ایرانی بدون توجه

عقلانیت اخلاقی در انجام عمل، عملگرایی راستین (مثبت و مفید) را از شکل دروغین (منفی و مضر) آن جدا می‌سازد. کوتاه سخن آن که در پایان کتاب مطالبی با نام پیام کتاب و افق‌های گشوده آن آمده است که خوانش آن زمینه‌ساز درک بهتر ابعاد موضوع کتاب می‌گردد.

این کتاب بر مفهوم عام عملگرایی در سازمان و مدیریت تمرکز دارد و وارد بحث‌های مصداقی تخصصی و مشخص در حوزه‌های اداری و تجاری و صنعتی مانند ختم‌شمارگذاری، با حکمرانی و ... نشده است. عملگرایی در هر کدام از گزارش‌های مدیریت، ویژگی‌های تخصصی و جداگانه‌ای می‌یابد.

پی‌نوشت:

معمولاً بسیاری از مدیران سازمان‌های ایران حرف‌های مفت بی‌معنا و ناممکن را تئوری می‌خوانند. Theories ریشه یونانی دارد و معنای کلی آن بررسی و پژوهش کردن است. واژه Theo به معنی خلاء و عرش اعلی نیز آمده است.

عملگرایی در قلمروهای فردی، سازمانی یا ملی به‌خودی‌خود یک ارزش مطلق نیست؛ زیرا ممکن است بسیاری از عمل‌ها نسنجیده و نکوهیده بوده و در راستای هدفی پسندیده نباشند و در انتخاب و انجام بسیاری از اقدامات، ضوابط عقلانی، اخلاقی، قانونی و انسانی در آنها رعایت نگردد.

بر پایه آنچه گذشت، خاکی از عملگرایی تعریف نظری زیر را ارائه می‌دهد: موقعیت را بی‌پوسته هوشمندانه و شورمندانه به منظور شناسایی فرصت‌ها و ظرفیت‌های اقدام رصد کردن، سپس با ظهور اولین نشانه‌های که برای امکان عمل پدیدار می‌شوند، دیگران را برانگیختن و امکانات را در کوتاه‌ترین زمان بسیجیدن و نسبت به شرایط کنش و واکنش نشان دادن.

معیار شناسایی عملگرایی راستین از دروغین

رعایت حداقلی هنجارهای اجتماعی، چارچوبهای قانونی - مقرراتی و شرط

به معانی چندگانه فلسفی، پراگماتیسم را اصطلاحی مناسب برای بیان نظر برداشت خود می‌دانند. آنان بر این پایه گمان می‌کنند عملگرایی بدون پشتوانه‌های نظری، راه چاره اصلی و نوشدارویی ماست، لذا خود را پراگماتیست می‌نامند. [نگاه کنید به نوشتار (۲) کتاب]

باید دانست "عملگرایی سازمانی" فراتر از نگاه معرفت‌شناسانه، بیشتر از جنس اراده‌گرایی (Voluntarism) بوده و هم‌سخت با شکل هدفمند و غیرسیاسی کردارگرایی (Activism) در مقیاس اجرایی است. باید آن را بیشتر عاملیت (Agency) دانست. لذا باید "عملگرایی سازمانی" را در چارچوب Action Theory در فلسفه ذهن (Philosophy of Mind) بررسی کرد.

عملگرایی یعنی چه؟

عملگرایی، فرآیندی روانی - فیزیکی می‌باشد که با مجموعه‌ای از مفاهیم در پیوند است که شبکه‌ای را می‌سازند.